

держави на окремій території може відбутися при умові наявності типу «войовника – продуцента» сильнішого від «войовника – непродуцента». При чому «войовник – продуцент» повинен захопити «войовника – непродуцента» до допомоги йому у здійсненні його «власно-державницьких хотінь». В історії української держави частіше було навпаки, коли тип кочового «войовника – непродуцента» (татари, козацька чернь) бував сильніше від «осілого войовника – продуцента». Це призводило до того, що в боротьбі за владу «кочовий войовник – непродуцент винищував осілого войовника – продуцента», що призводило до послаблення або зникнення державних процесів.

Відсутність держави була наслідком політичних непорозумінь між елітою попереднього режиму (консерватори) та представниками нової еліти (революціонери). Консерватори завжди не мали достатньо підтримки, щоб передати свої знання та досвід революціонерам. А революціонерам бракувало «політичної культури», щоб перейняти досвід консерваторів і разом збудувати державу. Подібні ситуації в Україні, з урахуванням романтичних настроїв, завжди призводили до революцій, які були спрямовані проти консерваторів на встановлення неприйнятної українському народу форми правління [2. с. 431]. Яскравим прикладом цього є невизнання революційними отаманами й інтелігенцією консервативної влади Гетьманату Павла Скоропадського. Внутрішня боротьба за владу між ними призвела спочатку до посилення впливу більшовиків, а потім – до знищення української державності.

Активна національна меншість неспроможна була подолати політичну й національну пасивність великої кількості українського населення [2. с. 432].

Липинський вважав, що політичні діячі, які борються за владу, повинні мати «матеріальну» та «моральну» підтримку, що виявляється в економічній та ідеологічній складовій. Але, як зазначав В.К.Липинський, в історії України цього ні разу не було. На доказ свого такого твердження він наводив приклад руїни козацької держави у XVII столітті та падіння Гетьманату у 1918 році [2. с. 436].

Подолання «динамічної» причини, на думку В.К. Липинського, може відбутися шляхом об'єднання українського народу навколо національної ідеї та вироблення відповідної системи національного виховання.

З огляду на аналіз поглядів В.К.Липинського, можна зробити висновок, про те що «статичні» причини є результатом впливу зовнішніх факторів, а "динамічні" – це наслідок відсутності єдності українського громадянства. Щільно пов'язані між собою, вони складають єдиний комплекс, що визначив розвиток державності в Україні.

Погляди В.К. Липинського на створення та розвиток української держави не втратили своєї актуальності й у наш час. Його ідеї «територіального патріотизму», потужного середнього класу та розуміння національної аристократії мають велике значення і для сучасної України.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Липинський В. Листи до братів-хліборобів. Про ідею і організацію українського монархізму / За ред. Пеленського Я. – К.: Ін-т східноєвропейських досліджень НАН, 1995. – 470 с.; 2. Липинський В. Матеріали до програми (Української демократичної хліборобської партії). Передмова. Нарис до програми української демократичної хліборобської партії // Вячеслав Липинський : історико – політологічна спадщина і сучасна Україна: Матеріали міжнародної наукової конференції 2 – 6 червня 1992 р. у Києві, Луцьку, Кременці / За ред. Я. Пеленського. – 1994. – С. 253 – 266; 3. Липинський В. Релігія і церква в історії України. – Нью – Йорк, 1956. – 111 с.; 4. Труды Полтавской ученой архивной комиссии (1905 – 1917): Библиографический указатель / Сост. А.Б.Супруненко. – Полтава, 1991. – С.49; 5. Ганцаж Б. Збірник "Z dziejow Ukrainy" – генеза, конструкція, зміст, рецепція // Молода нація: Альманах. – К.: Смолоскип, 2002. С.16-36; 6. Залуцький р. Вячеслав Липинський і його відношення до українства // Вячеслав Липинський: історико – політична спадщина і сучасна Україна: Матеріали міжнародної наукової конференції 2-6 червня 1992р. у Києві, Луцьку, Кременці / за ред. Пеленського Я. – 1994. – С. 76 – 85; 7. Любовец О.М. Організаційне оформлення Української демократичної хліборобської партії та її програмові засади // Вісник Київського державного лінгвістичного університету / Гол. ред. Ю. І. Терещенко. – К.: КДЛУ, 2000. – Вип. 4. – С. 36-56; 8. Турченко Ф., Залська Н. Вячеслав Липинський – ідеолог Української демократичної хліборобської партії // Вячеслав Липинський: історико – політологічна спадщина і сучасна Україна: Матеріали міжнародної наукової конференції 2 – 6 червня 1992 р. у Києві, Луцьку, Кременці / За ред. Я. Пеленського. – 1994. – С. 171 – 180; 9. Яковенко Н. Паралельний світ. Дослідження з історії уявлень та ідей в Україні XVI – XVII ст. – К., 2002. – 415 с.

Р.І.Встров, С.В. Зборець

ПРО РОЛЬ ТА ЗНАЧЕННЯ ІНТЕЛІГЕНТСЬКОЇ ВЕРХІВКИ НАЦІОНАЛЬНО-КОМУНІСТИЧНИХ ПАРТІЙ УКП (БОРТЬБИСТІВ) ТА УПЛСР (БОРЬБИСТІВ) У СПРАВІ ВХОДЖЕННЯ ЇХ ДО ЛАВ КП(б)У У 1920 Р.

Питання про ліквідацію багатопартійності в Україні у 1920-1925 рр. взагалі і про роль інтелігентної верхівки партій УКП (боротьбистів) та УПЛСР (борьбистів) у справі входження до лав КП(б)У зокрема є дуже важливим як в науково-теоретичному, так и історико-політичному значенні. Справа полягає в тому, що в період української революції 1917-1920 рр. в державі діяли понад 30 різних політичних партій, а вже на початку 20-х років була ліквідована багатопартійність і створена однопартійна більшовицька система влади в Україні. Актуальність питання посилюється ще й тим, що в різні історичні епохи дослідники по - різному розглядали історію ліквідації УКП (боротьбистів) та УПЛСР (борьбистів).

Треба сказати, що в літературі 20-х років майже зовсім не розглядалася проблема «ліквідації багатопартійності». Тоді йшлося тільки про «політичну поразку» всіх так званих «небільшовицьких партій». Так представники українського національно-визвольного руху В.Винниченко, П.Христюк та інші, докладно розглядаючи такий феномен, як українська революція 1917-1920 рр., показували водночас закономірність становлення лівих течій і груп у лавах соціал-революційних, тобто есерівських партій – УПСР і ПСР, та їх трансформування в комуністичні партії як УКП (боротьбистів) та УПЛСР (борьбистів), які потім поглинулися КП(б)У [4; 22].

Радянські історики 20-х років, як, наприклад, М. Равич-Черкаський, М.Яворський, показуючи закономірність становлення прокомуністичних партій боротьбистів, борьбистів та їх добровільне входження до партії більшовиків, створили на цій основі теорію про «двокорінність КП(б)У» [18; 28].

Українські радянські історики в середині 1950-х – 1980-х рр. розробили чимало змістовних праць, присвячених вивченню діяльності українських національно-комуністичних партій [19; 26]. Незабаром були створені цікаві праці відомого дослідника І.Кураса, який докладно розглянув історію діяльності українських так званих «дрібнобуржуазних» та «буржуазно-націоналістичних партій» з моменту їх виникнення до політичної загибелі [10; 11]. Всі праці цього періоду мали ознаки методологічних настанов, притаманних радянській історіографії. Тому в ці роки домінувала ортодоксальна концепція «закономірного краху та банкрутства» всіх так званих «непролетарських партій», в тому разі і УКП (боротьбистів) та УПЛСР (борьбистів).

У сучасній українській історіографії написані оригінальні фундаментальні праці з історії української революції. Це, насамперед, праці В.Солдатенка, в яких докладно і всебічно проаналізована діяльність усіх українських політичних партій [20]. Водночас з'явилися статті, брошури, книги про історію національно-комуністичних партій: УКП (боротьбистів), УКП (укапістів), а також УПЛСР (борьбистів), Бунду (Комфарбанду) тощо [15; 16; 25]. Головна концепція цих праць полягала в тому, що ці партії були штучно, примусово ліквідовані більшовиками. Показовою в цьому плані є праця Ю. Шаповала [27].

Але у частини провідних вітчизняних фахівців є інша точка зору, яка полягає в тому, що ліквідація багатопартійності в Україні відбулася за рахунок не тільки репресій, але й завдяки значному зростанню впливу більшовиків, перемозі радянської влади, що також підштовхнуло представників лівих течій опозиційних політичних партій переходити на бік КП(б)У [3; 13; 21].

Водночас визначимо, що сьогодні з'явилася книга Р.Ветрова, яка присвячена саме питанню про ліквідацію багатопартійності в Україні [3], а також кандидатська дисертація С.Зборець про історіографію цієї важливої проблеми [7]. Тому треба знову, хоча б у стислому вигляді, розглянути це дуже актуальне і разом з тим дискусійне питання про ліквідацію УКП (боротьбистів) та УПЛСР (борьбистів) та роль в цьому інтелігентної верхівки цих партій.

Відомо, що наприкінці 1919 – початку 1920 рр. в Україні втретє, і тепер вже надовго, встановилася радянська влада, а КП(б)У була тоді фактично правлячою, урядовою, державною партією, що давало їй вирішальну перевагу відносно інших політичних партій.

У цей період в Україні діяли дві основні групи політичних партій. Перша група – це національно-комуністичні і прокомуністичні партії УКП (боротьбистів) і УКП (укапістів), а також УПЛСР (борьбистів), єврейські Бунд (Комфарбанд) та інші. Праві політичні партії - УСДРП, УПСР та інші змушені були емігрувати й діяти за кордоном.

Друга група – це організації загальноросійських партій меншовиків та есерів. Тому ліквідація багатопартійності в Україні здійснювалася за двома основними напрямками: по-перше, це поглинання національно-комуністичних партій і, по-друге, ліквідація меншовиків та есерів.

Що ж стосується УКП (боротьбистів) та УПЛСР (борьбистів), то треба підкреслити, що ці партії були за своєю природою комуністичними, хай і національними, але ж, безумовно, комуністичними. Тому вони свідомо підходили до питання про входження до лав КП(б)У, здійснюючи у такий спосіб таку необхідну консолідацію всіх комуністів в єдину Компартію в Україні. Це дійсно був об'єктивний процес у конкретно-історичних умовах тогодення. Але здійснювався він шляхом фактичного поглинання більшовиками своїх політичних опонентів.

Розглянемо це на прикладі «об'єднання» УКП (боротьбистів) та УПЛСР (борьбистів) з КП(б)У. Відомо, що УКП(б) була створена в серпні 1919 року. Це була найбільш велика, впливова й найчисельніша (15 тис. чол.) українська комуністична партія. У листі до Виконкому Комінтерну від 28 серпня 1919 р. ЦК УКП(б) рішуче наполягав на тому, щоб включити УКП(б) до Комінтерну і визнати її основною Компартією в Україні, в яку повинні ввійти всі компартії, в тому разі й більшовики [23, арк. 1-3]. Тобто УКП(б) з самого початку своєї діяльності виступала за об'єднання всіх компартій в єдину партію, але на основі УКП(б).

На противагу такій позиції боротьбистів ЦК КП(б)У у жовтні 1919р. розглянув запропоновані А. Бубновим «Тези про партію боротьбистів», в яких вказувалося, що треба «всіма засобами прагнути до зникнення цієї партії» з політичної арени країни шляхом залучення, з одного боку, «дійсно комуністичних елементів партії боротьбистів до КП(б)У», а з другого, всі інші елементи партії повинні залишитися «поза комуністичними лавами» [27, с. 150]. Але ця пропозиція не стала тоді директивною.

Більше того, вождь партії більшовиків В.Ленін мав тоді іншу точку зору. Він тактовно вказував українським більшовикам, що «боротьбисти відрізняються від більшовиків, між іншим тим, що обстоюють безумовну незалежність України. І поки Україна не визволена повністю від Денікіна, - підкреслював він, - непорозуміння в національному питанні не може перешкоджати дружній співпраці двох комуністичних партій» [12, с. 42-43]. Тому В.Ленін зобов'язав більшовиків України тісно співпрацювати з боротьбистами, включити їхнього представника до складу ВРК, українського радянського уряду тощо.

Під рішучим тиском РКП(б) й особисто В.Леніна, керівництво КП(б)У позбавилося від своєї глибоко помилкової політики сектантства та ізоляціонізму відносно співробітництва з боротьбистами й почали співробітництво з ними [3, с. 106].

Відомо, що боротьбисти разом з більшовиками вели активну збройну боротьбу проти Директорії С.Петлюри, а потім денікінщини за встановлення Радянської влади в Україні, брали активну участь в роботі III-го Всеукраїнського з'їзду Рад, входили до складу ВУЦВК, українського радянського уряду, а також до ВРК і навіть до ВУНК. Тому не випадково, що під впливом розвитку революційних подій і співпраці з більшовиками, низка впливових місцевих організацій боротьбистів, таких як Київська, Харківська та деякі інші заявляли неодноразово про необхідність об'єднання з більшовиками в одну Компартію, але тепер вже на базі КП(б)У. Таку лінію на об'єднання з КП(б)У стала відстоювати низка впливових лідерів партії боротьбистів і навіть значна більшість керівництва ЦК УКП(б) [3, с. 110].

Принципове значення для згуртування боротьбистів навколо КП(б)У мав написаний В.Леніним «Лист до робітників і селян України з приводу перемоги над Денікіним» та рішення VIII Всеросійської конференції РКП(б) на початку грудня 1919р. Конференція прийняла запропоновану В.Леніним резолюцію «Про Радянську владу на Україні», яка визначила основні принципи державної, земельної, національної та мовної політики більшовиків в УСРР. Важливо, що в ній підкреслювалося нове положення про те, що «РКП стоїть на точці зору визнання самостійності УСРР» [3, с. 108]. Тим самим остаточно знімалися майже всі розходження між більшовиками і боротьбистами.

Водночас, а саме в січні – лютому 1920 р., всередині партії боротьбистів остаточно сформувалися дві основні течії. Перша течія, яку очолювали провідні ліві лідери партії боротьбистів, члени ЦК УКП(б) В.Блакитний, Г.Гринько, А.Любченко, О.Шумський та інші, які тепер наполягали на об'єднанні з партією більшовиків і самоліквідації УКП(б). Ця частина складала значну більшість

.....
партії боротьбистів [3, с. 109]. Так, наприклад, 22 січня 1920 р. О.Шумський вів розмову по прямому дроті з іншими членами ЦК партії боротьбистів, в якій він проінформував їх, що «вже в січні 1920 р. ЦК боротьбистів веде справу щодо скликання Всеукраїнської конференції партії боротьбистів на предмет саморозпуску партії й об'єднання з КП(б)У» [23, арк. 1].

Друга, значно менша частина боротьбистів виступала проти самоліквідації партії і вступу до КП(б)У. Вона знову розпочала стихійну збройну боротьбу проти радянської влади, що завдавало значної шкоди справі спільної боротьби проти денікінщини.

Ось тільки тепер, коли партія боротьбистів фактично розкололася на дві протилежні частини, керівництво партії більшовиків розпочало принципово нову політичну лінію відносно партії боротьбистів – лінію на її ліквідацію, тобто поглинання за рахунок входження її лівої частини до КП(б)У, саморозпуску УКП(б) і заборони антирадянської діяльності її правої частини. 6 лютого 1920 р. В.Ленін підготував «Проект резолюції про українську партію боротьбистів», в якій була обгрунтована нова політична лінія відносно УКП(б): «... усю політику треба вести систематично й неухильно до ліквідації боротьбистів, що передбачається в недалекому майбутньому. Момент ліквідації буде встановлено Політбюро і повідомлено Укрревкому» [12, с. 118].

На основі цієї директиви ЦК КП(б)У 11 лютого 1920 р. затвердив свої «Тези про наше ставлення до боротьбистів» і надіслав їх усім губкомам партії більшовиків. Ці тези, а також матеріали про контрреволюційну діяльність правої частини боротьбистів були відправлені до Комінтерну [10, с. 283].

Така діяльність партії більшовиків, безперечно, вплинула на багатьох боротьбистів, а її ліва частина, ламаючи опір правих, ще більш посилила свою діяльність стосовно об'єднання з більшовиками і ліквідації своєї партії. Остаточою питання про самоліквідацію УКП(б) вирішила Всеукраїнська конференція партії боротьбистів, яка відбулася 14-20 березня 1920 р. і прийняла рішення про самоліквідацію партії. У Постанові ЦК УКП(б) про ліквідацію партії вказувалося, що «1) УКП(б) оголошується неіснуючою, а її члени організовано переходять до КП(б)У по директивах ЦК. 2) ЦК УКП(б) розпускається» [2]. Так самі боротьбисти ліквідували свою партію.

У ці ж самі дні проходила 4-та Конференція КП(б)У, на яку 20 березня 1920 р. у повному складі (близько 100 осіб) прийшли й делегати конференції УКП(б) і працювали тепер спільно [24, с. 14]. Більшовики з радістю вітали боротьбистів, про що свідчать виступи Я.Яковлева та Х. Раковського. Останній, наприклад, сказав: «Я не сумніваюсь у тому, що боротьбисти, ввійшовши до нашої партії, поступово будуть асимілюватися. Я не сумніваюсь, що серед них є товариші, з якими ми довго працювали, яких ми дуже добре знаємо, які є цілком надійними товаришами й добрими комуністами» [24, с. 161].

На конференції з вітальною промовою виступив один з лідерів боротьбистів В.Блакитний, який зазначив, що ще у 1919 р. «ми вже бачили згубність існування двох компартій і тому наша конференція одногослодно постановила про з'єднання з комуністичною партією, ... якою є КП(б)У» [24, с. 170].

Урочистим був і виступ на конференції одного з лідерів лівих боротьбистів О.Шумського: «Сьогоднішній день в історії Української революції є, можливо, день найвеличніший зі всіх. До цього часу ми, переважно представники селянської бідноти, йшли разом, але не йшли в ногу, а з сьогоднішнього дня ми будемо йти в ногу під спільною командою» [24, с. 278-279].

Отже, ми бачимо, що об'єднання, точніше, входження УКП(б) до КП(б)У відбулося цілком добровільно, без будь-яких утисків або примусів ззовні, в дуже дружній, доброзичливій атмосфері. Це переконливо свідчить, що ліва частина боротьбистів цілком свідомо входила до КП(б)У. Так, наприклад, О.Шумський трохи пізніше відверто визнавав і навіть пишався тим, що «саме йому належала роль лідера тієї течії боротьбистів, яка прагнула до об'єднання з КП(б)У». «Я прийшов до комунізму з українського національного руху і до того ж не один, а з цілим загальом. І це не була перебіжка тихцем, а перехід з відкритим лицем і піднятим забралом» [16, с. 319-323].

Відомо, що до КП(б)У було прийнято більш 4 тис. боротьбистів із названих 15 тис. осіб. Але ця цифра потребує свого пояснення. Так І.Майстренко вказував, що УКП(б) складалася майже з двох частин: 5 тис. осіб – це кадрова, професійна частина партії, а 10 тис. осіб – це представники селянської молоді, які в часи боротьби проти денікінщини, здебільшого самозаписувалися до партії і

стояли на народницьких позиціях. Тому І.Майстренко підкреслював: «Якщо боротьбисти нараховували 5 тис. осіб, а прийнявши до КП(б)У 4 тис. осіб, – майже всю партію боротьбистів. ... До КП(б)У вступили найактивніші елементи УКП і її верхівка» [14, с. 298]. Одже, ми бачимо, що в березні 1920 р. більшовики остаточно поглинули УКП (боротьбистів).

Й. Сталін, який був представником ЦК РКП(б) на IV конференції КП(б)У, в заключному слові зупинився на приєднанні боротьбистів до більшовиків: «Я вважаю, - підкреслив він, - що партія в цілому набула великого багатства. Дотепер наша робота на Україні кульгала, кульгала безумовно, бо вона цілком жила миським пролетаріатом, на 9/10 мала характер роботи у містах... Боротьбисти – це така партія, яка живиться соками села... Тільки тепер, після злиття з нашою партією товаришів боротьбистів, тільки тепер у нас буде могутній союз пролетаріату міста і села... Ви самі знаєте, що цей союз - основа всієї могутності, всієї сили федеративної республіки і Української особливо. Ось з цим фактом я маю честь привітати Вас»[24, с. 510].

Зрозуміло, що об'єднання двох компартій – КП(б)У, яка переважно працювала з міським пролетаріатом, та УКП (боротьбистів), яка працювала з українським селянством, складавши значну більшість населення країни, мало, безумовно, велике значення для перемоги соціалістичної революції та радянської влади в Україні.

Незабаром, в липні 1920 р. до КП(б)У увійшла і УПЛСР (борьбистів), яка була досить чисельною (нараховувала тоді 7,7 тис. осіб) і впливовою серед російського лівого селянства і трударів сходу та центру південної України. Треба підкреслити, що з початку свого створення навесні 1919 р. ця партія активно боролася проти Гетьманату, Директорії та Денікінщини. Вона активно співпрацювала з більшовиками, її представники брали участь в роботах I–III Всеукраїнських з'їздів Рад, входили до складу українських радянських урядів, у ВРК та інших органах влади. Тому в партії виникла міцна ліва течія, яка значно перевищувала правих, а ЦК партії боротьбистів майже цілком складався з лівих боротьбистів, як, наприклад, М.Алгасов, М.Алексєєв, В.Качинський, Є.Терлецький та інші. Тому після входження до КП(б)У партії боротьбистів самі боротьбисти казали, що тепер «настав і наш час, і нам потрібно тепер вирішувати питання про об'єднання з більшовиками» [6, арк. 18].

З огляду на це, зазначимо, що питання про приєднання боротьбистів до КП(б)У вирішувалося значно легше, ніж це було з боротьбистами. По-перше, боротьбисти, на відміну від боротьбистів, ніколи не виступали за створення самостійної, незалежної України, а стояли за створення федерації радянських республік. По-друге, вони завжди визнавали головною компартією в Україні КП(б)У, в яку їм необхідно входити. По-третє, боротьбисти вже з грудня 1917 р. неодноразово входили до центральних і місцевих органів радянської більшовицької влади, тісно співпрацювали з більшовиками. Все це значно полегшувало процес об'єднання їх з КП(б)У [3, с. 135-137].

Враховуючи процеси, які почалися в партії боротьбистів, більшовики на IV партконференції КП(б)У прийняли рішення, яке дозволяло боротьбистам вступати до КП(б)У: «Водночас необхідно залучення до партії всіх тих ... елементів боротьбистів, які насправді поривають з контрреволюційною думкою про створення народництва і протиставлення села місту і цілком переходять на комуністичну платформу» [24, с. 467].

На початку травня 1920 р. відбулася важлива Рада партії боротьбистів, яка одностайно (підкреслення наше – авт.) вирішила питання про «необхідність самоліквідації партії й підготовки вступу до КП(б)У» [6, арк. 26-28]. І незабаром всі губкоми боротьбистів, під тиском ЦК, підтвердили це рішення.

Так, наприклад, у Катеринославському губкомі партії боротьбистів деякі особи виступали спочатку проти злиття з КП(б)У. Але після прибуття сюди члена ЦК, який провів відповідну роз'яснювальну роботу; «...питання про злиття партії знаходить тепер багато прибічників» [6, с. 29-33]. Незабаром всі губкоми партії боротьбистів прийняли рішення про ліквідацію УПЛСР і вступу до КП(б)У [1, 15-16 липня].

Останнім кроком на шляху самоліквідації партії боротьбистів став IV з'їзд УПЛСР (борьбистів), який відбувся 15-18 липня 1920 р в Харкові. На з'їзд прибуло 82 делегати від всіх губернських парторганізацій. На з'їзді з доповіддю виступив лідер лівих боротьбистів М.Алексєєв, який переконливо довів необхідність самоліквідації партії й об'єднання з КП(б)У [1, 21 липня]. Долаючи опір одиноких правих, з'їзд одностайно оголосив про припинення політичної діяльності й

самоліквідацію партії боротьбистів: «вже настав час консолідації всіх революційних сил під прапором КП більшовиків, і з'їзд постановляє влитися в КП(б)У» [1, 21 липня]. Так остаточно зійшла з політичної арени партія боротьбистів: ліва течія майже вся (більше 2 тис. осіб), що залишилася після значного скорочення чисельності партії, внаслідок її кризи, увійшла до КП(б)У, а праві залишки опинилися під жорнами чекістів.

Отже, без наявності всередині національно-комуністичних партій боротьбистів та боротьбистів міцних і дуже впливових лівих течій, очолюваних інтелігентною верхівкою, яка тісно блокувалася і співпрацювала з КП(б)У, ніякої «самоліквідації» або «ліквідації» цих партій не відбулося б. Тому поглинання в 1920 році цих впливових і великих партій - УКП(б) та УПЛСР(б) - більшовиками було конкретно-історичним процесом, хай дуже швидким і спочатку непередбаченим. Тепер КП(б)У стала майже одноосібно діяти в Україні.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Боряба – орган ЦК партії боротьбистів. – 1920. – липень; 2. Боряба – орган ЦК партії боротьбистів. – 1920. – 11 березня; 3. Ветров *р.* Ліквідація багатопартійності в Україні (1920 – 1925 рр.). – Дніпродзержинськ: вид-во ДДТУ, 2007. – 344 с.; 4. Винниченко *В.К.* Відродження нації. Історія української революції: У 3ч. Репринтне відтворення видання 1920р. - К.: В-во політичної літератури України, 1990. – Ч. 1. – 348 с.; Ч. 2. – 328 с.; Ч. 3. – 542 с.; 5. Гусєв В. Бунд, Комфарбанд, евсекції КП(б)У: місце в політичному житті України (1917-1921 рр.). – К.: Асоціація «Україна», 1996. – 132 с.; 6. Державний архів Одеської області (далі - ДАОО). – Ф.40. – Оп.1. – Спр.4. – Арк.18; 7. Зборець С. Ліквідація багатопартійності в Україні (1920 – 1925 рр.): історіографія проблеми. / Дис. ... канд. іст. наук: 07.00.06. – Д., 2007. – 279 с.; 8. Как и почему исполком Коминтерна распустил УКП. – Х.: Пролетарий, 1925. – 150 с.; 9. Комуніст. – 1925. – 5 березня; 10. Курас И. Торжество пролетарского интернационализма и крах мелкобуржуазных партий на Украине. – К.: Наук. думка, 1978. – 315 с.; 11. Курас И. Повчальний урок історії (Ідейно-політичне банкрутство української соціал-демократичної партії). – К.: Наук. думка, 1986. – 185 с.; 12. Ленин В.И. ПСС. – М.: Политиздат, 1970. – Т. 39 – 40; 13. Любовець О. Українські партії й політичні альтернативи 1917-1920 років. – К.: Основа, 2005. – 311с.; 14. Майстренко І. Борябизм. Історія однієї течії українського комунізму. – Мюнхен, 1968. – 325 с.; 15. Павко А. Повчальний досвід вітчизняної історії: політичні партії і організації у громадському житті України модерної доби. – К., 2002. – 552 с.; 16. Панчук М. Життя і смерть О.Шумського // Про минуле заради майбутнього. – К., 1989. – С. 319–323; 17. Політична історія України ХХ століття: У 6 т. / Редкол.: І.Ф. Курас (голова) та ін. – К.: Генеза, 2002–2003. – Т. 2. – 488 с.; Т. 3. – 447с.; 18. Равич-Черкасский М. История Коммунистической партии Украины. – К.: Госиздат Украины, 1923. – 247 с.; 19. Сарбей В. Критика В.І.Ленініним буржуазно-націоналістичної концепції лідерів УСДРП та її історіографічне значення // УДЖ. – 1966. – №3. – С.15–28; 20. Солдатенко В. Українська революція. Концепція та історіографія. – К.: Либідь, 1997. – 412 с.; Його ж. Українська революція. Концепція та історіографія (1918-1920). – К.: Либідь, 1999. – 508 с.; Його ж. Українська революція: історичний нарис. – К.: Либідь, 1999. – 976 с.; 21. Солдатенко В. У пошуках соціальної й національної гармонії. Ескізи до історії українського комунізму. – К.: Світогляд, 2006. – 479с.; 22. Христюк П. Замітки і матеріали до історії української революції. 1917 – 1920 рр. У 4 т. – Т.1. – Прага, 1921. – 152 с.; Т.2. – Прага, 1921. – 200 с.; Т.3. – Прага, 1921. – 160 с.; Т.4. – Прага, 1922. – 192 с.; 23. Центральний державний архів громадських об'єднань України (ЦДАГО України). – Ф.43. – Оп.1. – Спр.30; 24. Четверта конференція Комуністичної партії (більшовиків) України. 17-23 березня 1920р. Стенограма (Публікується вперше). – К.: Альтернатива, 2003. – 528 с.; 25. Ченцов В. Політичні репресії в Радянській Україні в 20-ті рр. – Тернопіль: Збруч, 2002. – 482 с.; 26. Чирко В. Крах идеологии и политики националистической партии укапистов // УДЖ. – 1968. – №12. – С. 24–35; 27. Шаповал Ю. Всеми мерами стремиться к исчезновению этой партии (боротьбистов) // Віче. – 1994. – №4. – С. 149-150; 28. Яворський М. Революція на Вкраїні. – К.: Державне видавництво України, 1924. – 40 с.

В.Г. Бондаренко

«ОТАМАНЩИНА» Й УКРАЇНЬСЬКА ІНТЕЛІГЕНЦІЯ (1919-1920 рр.)

Події національно-визвольних змагань 1917-1921 років залишаються й досі вузловим пунктом у новітній історії України. Безсилля центральної влади, розпад правової системи, регіоналізація у вигляді 120 мікродержав, боротьба різних політичних угруповань за владу, втручання іноземних держав – все це було притаманне подіям на Україні 90 років тому. Значна маса населення мріяла про «сильну владу» і «сильну руку». Подібні процеси, на жаль, відбуваються і в сучасній Україні. Соціологічні опитування свідчать про те, що значна частина українців мріє про встановлення «міцної влади» в особі лідера. Тому історичний досвід, як позитивний так і негативний, був би доцільним для